

Звернення до примусового виконання в Україні рішень іноземних судів у цивільних справах як прояв міжнародного судового співробітництва

Ратушна Богдана Петрівна¹

Опубліковано	Секція	УДК
10.09.2024	Право	340.1

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13740387>

Анотація. У статті проаналізовано правовий порядок звернення до примусового виконання в Україні рішень іноземних судів, до компетенції яких належить розгляд цивільних справ. Виявлено, що в процесі інтеграції у міжнародний правовий простір Україна долучилась до численних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Серед таких договорів є документи, що регулюють порядок визнання та виконання рішень іноземних судів. Виявлено, що національне законодавство було приведене у відповідність до цих міжнародних документів та закріплює правову можливість звернути до примусового виконання рішення іноземних судів, зокрема, тих, до компетенції яких належить розгляд цивільних справ, шляхом їх визнання та надання дозволу на примусове виконання. Такі правові процедури регулюються Цивільним процесуальним кодексом України, а Закон України «Про виконавче провадження» у статті 3 закріплює рішення іноземних судів як підставу примусового виконання в Україні.

Узагальнено низку особливостей правового порядку звернення до примусового виконання рішень іноземних судів у цивільних справах і на підставі цього зроблено висновок те, що звернення до примусового виконання рішень іноземних судів, до компетенції яких належить розгляд цивільних справ, є не лише завершальною стадією цивільного судочинства, а й проявом залучення нашої держави до міжнародного судового співробітництва на підставі міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Ключові слова: примусове виконання, рішення іноземних судів, міжнародні документи, судове співробітництво.

Appeal to enforcement in Ukraine of decisions of foreign courts in civil cases as a manifestation of international judicial cooperation

Annotation. The article analyzes the legal procedure for applying for enforcement in Ukraine of the decisions of foreign courts, which are competent to consider civil cases. It was revealed that in the process of integration into the international legal space, Ukraine joined numerous international treaties, the consent to their bindingness was given by the Verkhovna

¹ к.ю.н., доцент, професор кафедри права Львівський національний університет природокористування

Rada of Ukraine. Among such agreements are documents regulating the procedure for recognition and enforcement of decisions of foreign courts.

It was found that the national legislation was brought into line with these international documents and establishes the legal possibility to refer to the enforcement of the decisions of foreign courts, in particular, those whose competence is the consideration of civil cases, by recognizing them and granting permission for enforcement. Such legal procedures are regulated by the Civil Procedure Code of Ukraine, and the Law of Ukraine "On Enforcement Proceedings" in Article 3 enshrines the decisions of foreign courts as a basis for enforcement in Ukraine.

A number of features of the legal procedure for recourse to the enforcement of decisions of foreign courts in civil cases are summarized, and on the basis of this, it is concluded that the recourse to the enforcement of decisions of foreign courts, the competence of which is the consideration of civil cases, is not only the final stage of civil proceedings, but also manifestation of our state's involvement in international judicial cooperation on the basis of international treaties, the binding consent of which was given by the Verkhovna Rada of Ukraine.

Keywords: enforcement, decisions of foreign courts, international documents, judicial cooperation.

Вступ

В Україні тривають євроінтеграційні процеси, які значно активізувались після російського повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 р. Серед іншого, ці процеси передбачають подальше вдосконалення правової реалізації права на справедливий судовий розгляд, важливою складовою якого є виконавче провадження як завершальна стадія судового провадження. Європейський суд з прав людини вважає, що виконання рішення, ухваленого будь-яким судом є невід'ємною частиною «судового розгляду» в розумінні статті 6 Європейської конвенції з прав людини і основоположних свобод, яка гарантує право на справедливий суд.

Виконавче провадження в Україні здійснюється на підставі належного виконавчого документа та передбачає можливість примусового виконання не лише рішень національних судів, а й рішень іноземних судів (ст. 3 ЗУ «Про виконавче провадження»)[1]. У контексті цього дослідження візьмемо до уваги рішення іноземних судів, до компетенції яких належить розгляд цивільних справ.

Аналіз останніх публікацій. Здійснення виконавчого провадження щодо рішень іноземних судів привернуло увагу незначної кількості українських дослідників права. Зокрема, С. Фурса та Є. Фурса у своїх працях частково аналізують означену тематику і пропонують запровадити термін «транснаціональний виконавчий процес» [2]. З погляду М. Мальського, виконавче провадження з іноземним елементом варто назвати «Міжнародний виконавчий процес» та включити як підгалузь до галузі права «Виконавчий процес»[3]. Д. Глушкова досліджувала особливості виконання рішень юрисдикційних органів України щодо іноземних суб'єктів-резидентів України [4]. Разом з тим, особливості звернення до примусового виконання в Україні рішень іноземних судів, ухвалених у цивільних справах, не стали об'єктом окремого правового дослідження.

Мета дослідження. З огляду на те, що міжнародні зв'язки нашої держави будуть лише посилюватись через процеси глобалізації, євроінтеграцію вітчизняних ринків та активні процеси міграції, спричинені війною на території України, тому видається перспективним дослідити особливості правового регулювання звернення до примусового виконання в Україні рішень іноземних судів, до компетенції яких належить розгляд цивільних справ.

Результати

Відповідно до статті 3 Закону України «Про виконавче провадження» до рішень судових органів, що підлягають примусовому виконанню, належать рішення іноземних судів, зокрема тих, до компетенції яких належить розгляд цивільних справ. Однак, належній процедурі здійснення виконавчого провадження передують важливі стадії цивільного судочинства - звернення судового рішення до виконання шляхом видачі судом виконавчого документа. Цивільний процесуальний кодекс України (надалі – ЦПК) [5] детально регламентує порядок видачі виконавчих документів на підставі рішень судів у цивільних справах, ухвалених вітчизняними судами. Разом з тим, ЦПК також закріпив процесуальний порядок звернення до примусового виконання іноземних судових рішень, ухвалених в цивільних справах.

Так, відповідно до статті 462 ЦПК рішення іноземного суду (суду іноземної держави, інших компетентних органів іноземних держав, до компетенції яких належить розгляд цивільних справ) визнаються та виконуються в Україні, якщо їх визнання та виконання передбачено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, або за принципом взаємності. У разі якщо визнання та виконання рішення іноземного суду залежить від принципу взаємності, вважається, що він існує, оскільки не доведено інше.

Слід зазначити, що Україна є учасником низки міжнародних угод, які передбачають і посилюють міжнародне судове співробітництво. До них належать Конвенція про угоди про вибір суду, ратифікована Законом України № 1544-IX від 15.06.2021 р. [6], яка застосовується у міжнародних справах до виключних угод про вибір суду, укладених у цивільних чи комерційних справах. Іншим важливим міжнародним документом, який доповнює Конвенцію про угоди про вибір суду є Конвенція про визнання та виконання іноземних судових рішень у цивільних або комерційних справах, ратифікована Законом України № 2342-IX від 01.07.2022 р. [7].

У преамбулі цього міжнародного документа зазначено, що Договірні Сторони цієї Конвенції, прагнучи забезпечити шляхом судового співробітництва ефективний доступ усіх до правосуддя та сприяти торгівлі й інвестиціям за встановленими правилами, а також мобільності на багатосторонньому рівні, вважаючи, що таке співробітництво можна удосконалити шляхом створення уніфікованого набору ключових правил щодо визнання і виконання судових рішень у цивільних або комерційних справах, з метою сприяння ефективному визнанню і виконанню таких рішень, будучи переконаними, що таке удосконалене судове співробітництво потребує, зокрема, міжнародного правового режиму, що забезпечує більшу передбачуваність і визначеність у сфері глобального обігу іноземних судових рішень, та доповнює Конвенцію про угоди про вибір суду від 30 червня 2005 року, вирішили з цією метою укласти цю Конвенцію.

У статті 2 цього міжнародного документа передбачено перелік виключень зі сфери дії Конвенції. Так, ця Конвенція не застосовується до таких питань, як:

- a) статус та правоздатність фізичних осіб;
- b) аліментні зобов'язання;
- c) інші справи, пов'язані з сімейним правом, включаючи режими спільної власності подружжя та інші права або обов'язки, що впливають зі шлюбу чи подібних відносин;
- d) заповіти та спадкування;
- e) неплатоспроможність, мирові угоди боржника з кредиторами, рішення фінансових установ та схожих справ;
- f) перевезення пасажирів і товарів;
- g) транскордонне забруднення моря, забруднення моря у зонах поза межами національної юрисдикції, забруднення моря суднами, обмеження відповідальності у позовах, пов'язаних з морським правом, а також загальна аварія;
- h) відповідальність за ядерну шкоду;

і) дійсність, недійсність або ліквідація юридичних осіб чи товариств фізичних або юридичних осіб, а також дійсність рішень їхніх органів;

ж) дійсність записів в державних реєстрах;

к) наклеп;

л) приватність;

м) інтелектуальна власність;

п) діяльність збройних сил, включаючи діяльність їхнього особового складу при виконанні службових обов'язків;

о) діяльність правоохоронних органів, включаючи діяльність особового складу правоохоронних органів при виконанні їхніх службових обов'язків;

р) антимонопольні (конкурентні) справи, за винятком тих, в яких судові рішення базуються на поведінці, що становить антиконкурентну угоду чи узгоджені дії між фактичними або потенційними конкурентами з метою фіксації цін, подання шахрайських заявок на торгах, встановлення обмежень чи квот на виробництво або поділу ринків шляхом розподілу споживачів, постачальників, територій чи ліній збуту та коли така поведінка та її результат мали місце у Державі ухвалення;

q) реструктуризація суверенного боргу шляхом односторонніх державних заходів.

Для регулювання відносин, на які не поширюється дія вищевказаної Конвенції, існує низка двосторонніх договорів про правову допомогу і правові відносини між Україною та іншими державами. Зокрема, такий Договір між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах ратифіковано Постановою Верховної Ради України № 3941-XII ([3941-12](#)) від 04.02.94 р. [8].

Повертаючись до процесуального порядку звернення до примусового виконання рішення іноземного суду, то його може бути пред'явлено до примусового виконання в Україні протягом трьох років з дня набрання ним законної сили, за винятком рішення про стягнення періодичних платежів, яке може бути пред'явлено до примусового виконання протягом усього строку проведення стягнення з погашенням заборгованості за останні три роки (ст. 463 ЦПК).

Питання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду розглядається судом за місцем проживання (перебування) або місцезнаходженням боржника.

Якщо боржник не має місця проживання (перебування) або місцезнаходження на території України, або його місце проживання (перебування) чи місцезнаходження невідоме, питання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду розглядається судом за місцезнаходженням в Україні майна боржника (ст. 464 ЦПК).

Клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду подається до суду безпосередньо стягувачем (його представником) або відповідно до міжнародного договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, іншою особою (її представником).

Якщо міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, передбачено подання клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду через органи державної влади України, то суд, відповідно до ст. 465 ЦПК, приймає до розгляду клопотання, що надійшло через орган державної влади України.

Клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду подається у письмовій формі і повинно містити:

- 1) ім'я (найменування) особи, яка подає клопотання, зазначення її місця проживання (перебування) або місцезнаходження, відомості про наявність або відсутність електронного кабінету;

- 2) ім'я (найменування) боржника, зазначення його місця проживання (перебування), його місцезнаходження чи місцезнаходження його майна в Україні;
- 3) мотиви подання клопотання.

Суд за заявою особи, яка подає клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду, може вжити передбачені ЦПК заходи забезпечення позову. Забезпечення позову допускається на будь-якій стадії розгляду такого клопотання, якщо невжиття заходів забезпечення позову може ускладнити чи унеможливити виконання рішення суду.

До клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду додаються документи, передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Якщо міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, не визначено перелік документів, що мають додаватися до клопотання, або за відсутності такого договору, до клопотання додаються такі документи:

- 1) засвідчена в установленому порядку копія рішення іноземного суду, про примусове виконання якого подається клопотання;
- 2) офіційний документ про те, що рішення іноземного суду набрало законної сили (якщо це не зазначено в самому рішенні);
- 3) документ, який засвідчує, що сторона, стосовно якої постановлено рішення іноземного суду і яка не брала участі в судовому процесі, була належним чином повідомлена про дату, час і місце розгляду справи;
- 4) документ, що визначає, в якій частині чи з якого часу рішення іноземного суду підлягає виконанню (якщо воно вже виконувалося раніше);
- 5) документ, що посвідчує повноваження представника (якщо клопотання подається представником);
- 6) засвідчений відповідно до законодавства переклад перелічених документів українською мовою або мовою, передбаченою міжнародними договорами України.

Розгляд клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду розглядається судом відповідно до ст. 467 ЦПК.

Так, про надходження клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду суду п'ятиденний строк письмово повідомляє боржника і пропонує йому у місячний строк подати можливі заперечення проти цього клопотання.

Після подання боржником заперечень у письмовій формі або у разі його відмови від подання заперечень, а також якщо у місячний строк з часу повідомлення боржника про одержане судом клопотання заперечення не подано, суддя постановляє ухвалу, в якій визначає дату, час і місце судового розгляду клопотання, про що сторони повідомляються письмово не пізніше ніж за десять днів до його розгляду.

Клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду не задовольняється у випадках, передбачених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Якщо міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, такі випадки не передбачено, то у задоволенні клопотання може бути відмовлено з підстав, встановлених ЦПК, а саме:

- 1) якщо рішення іноземного суду за законодавством держави, на території якої воно постановлено, не набрало законної сили;
- 2) якщо сторона, стосовно якої постановлено рішення іноземного суду, була позбавлена можливості взяти участь у судовому процесі через те, що їй не було належним чином і вчасно повідомлено про розгляд справи;
- 3) якщо рішення ухвалене у справі, розгляд якої належить виключно до компетенції суду або іншого уповноваженого відповідно до закону органу України;

- 4) якщо раніше ухвалене рішення суду України у спорі між тими самими сторонами, з того самого предмета і на тих самих підставах, що набрало законної сили, або якщо у провадженні суду України є справа у спорі між тими самими сторонами, з того самого предмета і на тих самих підставах, яка порушена до часу відкриття провадження у справі в іноземному суді;
- 5) якщо пропущено встановлений міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та цим Кодексом строк пред'явлення рішення іноземного суду до примусового виконання в Україні;
- 6) якщо предмет спору за законами України не підлягає судовому розгляду;
- 7) якщо виконання рішення загрожувало б інтересам України;
- 8) якщо раніше в Україні було визнано та надано дозвіл на виконання рішення суду іноземної держави у спорі між тими самими сторонами, з того самого предмета і на тих самих підставах, що і рішення, що запитується до виконання;
- 9) в інших випадках, встановлених законами України.

Ухвала про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду або про відмову у задоволенні клопотання з цього питання може бути оскаржена у порядку і строки, передбачені ст. 469 ЦПК.

На підставі рішення іноземного суду та ухвали про надання дозволу на його примусове виконання, що набрала законної сили, суд видає *виконавчий лист*, який пред'являється для виконання в порядку, встановленому законом.

Виконавчий лист вноситься до Єдиного державного реєстру виконавчих документів в порядку, встановленому Положенням про Єдиний державний реєстр виконавчих документів.

Таким чином, правовий порядок звернення до примусового виконання рішень іноземних судів в Україні має такі *особливості*:

- звернення до примусового виконання рішень іноземних судів у цивільних справах регулюється не лише Цивільним процесуальним кодексом України, а й міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, або здійснюється за принципом взаємності;
- звернення до примусового виконання рішень суду іноземної держави в цивільних справах в Україні можливе, якщо боржник має в Україні місце проживання (перебування), місцезнаходження або в Україні знаходиться його майно;
- клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду може бути подане стягувачем чи його представником. Таке клопотання стягувача також може надійти через орган державної влади України, якщо це передбачено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України;
- іншою особливістю розгляду судом клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду є те, що може існувати два види підстав відмови у задоволенні цього клопотання. Насамперед, такі підстави можуть бути передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Якщо міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, такі підстави не передбачено, то у задоволенні клопотання може бути відмовлено за наявністю підстав, вказаних у ст. 468 ЦПК;
- ухвала суду про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду у цивільних справах має подвійне правове значення, оскільки не лише надає дозвіл на примусове виконання такого рішення, а також підтверджує факт його визнання судом України.

Отже, проаналізований правовий порядок звернення до примусового виконання рішень іноземних судів, до компетенції яких належить розгляд цивільних справ, є не

лише завершальною стадією цивільного судочинства, а й проявом залучення нашої держави до міжнародного судового співробітництва, яке закріплене низкою міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Така активна інтеграція нашої держави в міжнародний правовий простір вселяє надію, що, попри важкі випробування, через які зараз проходить Україна, наше правове майбутнє буде разом із цивілізованим світом.

Список використаних джерел

1. Про виконавче провадження : Закон України від 2 червня 2016 року № 1404-VIII / Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 30, ст.542. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19> (дата звернення 12. 06. 2024).
2. Фурса С. Я., Фурса Є. І. Теорія виконавчого процесу та її понятійний апарат. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2021. Випуск 64. С. 346-351.
3. Мальський М. М. Становлення міжнародного виконавчого процесу через розвиток виконавчого процесу та його місце в системі права України. Часопис Київського університету права. 2021. № 2. С. 301-307.
4. Глушкова Д. Г. Виконання рішень юрисдикційних органів України щодо іноземних суб'єктів – резидентів України. Форум права. № 3. 2011. С. 146-151.
5. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 40-41, 42, ст.492. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 27.06.2024).
6. Про ратифікацію Конвенції про угоди про вибір суду : Закон України від 15 червня 2021 р. № 1544-IX / Відомості Верховної Ради (ВВР), 2021, № 34, ст. 277. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1544-20> (дата звернення: 27.06.2024).
7. Про ратифікацію Конвенції про визнання та виконання іноземних судових рішень у цивільних або комерційних справах : Закон України від 1 липня 2022 р. № 2342-IX // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-20> (дата звернення: 27.06.2024).
8. Про ратифікацію Договору між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах : Постанова Верховної Ради України від 04.02.1994 р. № 3941-XII (3941-12) / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, N 23, ст.174. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3941-12> (дата звернення: 27.06.2024).